

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2013/12/garai-imre-mika-sandor-tanari-tevekenysege-az-eotvos-collegium-korai-idoszakaban-04-03-03/>

Garai Imre

Mika Sándor tanári tevékenysége az Eötvös Collegium korai időszakában

A történelem szakvezetés és az intézet működési sajátosságainak bemutatása, 1895–1912

Tanulmányomban a Báró Eötvös József Collegium első történész szakvezető tanárának, Mika Sándornak az életútját, illetve intézeti tanári tevékenységét mutatom be. A franciás műveltséggel rendelkező szakvezető nem csupán a történészképzés alapjait fektette le az internátusban, de a Collegium szervezetének véglegesítésében is kiemelkedő szerepet játszott. Polgári szemléletű, kritikus gondolkodásra nevelő szemináriumából számos neves, iskolateremtő egyéniség került ki.

Mika Sándor életének állomásai 1895-ig

„Mindnyájan érezzük, mit veszítettünk a halálával. Hogy mit veszített a tudományos élet, azt a tudomány területek és férfiak fogják megállapítani. Egyre jobban kialakul az a meggyőződés, hogy kevés embernek volt a történelem tanítására nagyobb hatása, mint neki. De nekünk számot kell vetni azzal a veszteséggel, mely halálával a Collegiumot érte: benne a Collegium tanári testületének legértékesebb tagját veszítettük el.”¹

E szavakkal búcsúztatta Bartoniek Géza, a Báró Eötvös József Collegium igazgatója intézetének egyik legtekintélyesebb tanárát az oktatói kar 1912. május 15-én megtartott emlékülésén. Az 1859. február 12-én, Brassóban született Mika Sándor tudományos pályájában fordulat egyértelműen Szilágyi Sándorral való találkozása után állt be, aki felkarolva fiatal kollégájának sorsát Békefi Remig, Károlyi Árpád, Tagányi Károly és Marczali Henrik társaságában ösztöndíjat biztosított számára Párizsba. Az *École des Chartes*-ben történeti segédtudományokat, illetve középkori francia nyelvészetet,² az *École Pratique des Hautes Études*-ben pedig francia történelmet és összehasonlító történettudományt hallgatott. Kétéves francia útja egyéniségére és történészi pályafutására is jelentős hatással volt: kiválóan megtanulta a francia nyelvet, otthonosan mozgott a francia kultúrában. Hazatérését követően előbb a brassói állami gimnázium, majd hamarosan a fővárosi Tanárképző Intézet Gyakorló Főgimnáziumának tanára lett.³

Eötvös Loránd rövid, 1894–1895-ös kultuszminisztersége alatt elevenítette fel 1874-es tervét egy, a párizsi *École Normale Supérieure* mintájára létrehozandó intézményről. Noha nagybátyja, Trefort Ágoston már ekkor is támogatta az elképzelést, megvalósítása mégis további két évtizedig váratott magára.⁴ A minta kiválasztását alighanem a szekuláris tanárképzésben 1895-re évtizedes hagyományokkal rendelkező francia elitképző európai elismertsége indokolta. Eötvös – felhasználva az 1894–1895-ös szekularizációs törvénykezési időszakot⁵ – utódja, Wlassics Gyula támogatását is megnyerte a Collegium létrehozásához. Wlassics nem csupán megteremtette az intézet létrehozásának pénzügyi és szervezeti alapjait, de felkérte elődjét a curátori⁶ teendők ellátására, illetve megbízta az első vallás- és közoktatásügyi miniszterrel elnevezett Báró Eötvös József Collegium tanári karába tartozó személyek kiválogatásával is.⁷

Mika Sándor tevékenysége az Eötvös Collegium „kísérleti időszakában”

A tudós tanár eszményét zászlajára tűző Eötvös Collegium történeti szakvezetésének élére Mikánál aligha találhatott volna alkalmasabb jelöltet a megbízott curátor. Francia nyelvismerete, a segédtudományokban való jártassága biztosítékot jelentett arra, hogy a növendékek az egyetemi ismereteiket kiegészíthetik, illetve elmélyíthetik, amely az új tanárképző internátus legfőbb feladata volt működésének kezdeti időszakában.⁸ A magyar középiskolai tanári professzió intézményesülésében fontos szerepet játszó Collegiumra 1906-ig bizonyosan kísérleti jellegű intézetként tekintett a kultuszminisztérium.⁹ A korai viszonyokat jól jellemzi, hogy a Collegium működésének első éveiben nem voltak az intézetnek rendes kinevezett tanárai, évi 600 koronás tiszteletdíj fejében Riedl Frigyes IV. kerületi reáliskolai tanár a magyar irodalomtörténet, Suták József kegyesrendi gimnáziumi tanár a matematika, Szilasy Móricz VII. kerületi tanár a klasszika-filológia, Mika Sándor pedig a történeti szakvezetői feladatokat látták el.¹⁰ A tanítás sok esetben a Collegium könyvtárában vagy a növendékek lakosztályában zajlott a késő délutáni órákban, miután a tanárok egyéb oktatói feladataik alól mentesültek, a növendékek pedig az egyetemi előadásokról visszatértek a Csillag utcai épületbe.¹¹ Bár a korai időszakban csupán 30 növendéke volt az intézménynek, hamar kiderült a tanárok számára, hogy a Collegium tanári állása nem csupán egy mellékjövedelmi forrás, hanem teljes embert kívánó felelősségteljes feladat. Ezért Riedl már 1896-ban, Suták pedig 1898-ban lemondott a szakvezetés ellátásáról.¹² Mikát is foglalkoztatta a távozás gondolata, azonban Eötvös ragaszkodott személyéhez, mivel a Collegium szellemiségének és a történészképzés alapjainak lerakásában fontos szerepet szánt számára.¹³ Így Mika maga is részesévé vált az intézet szervezésének és munkarendjének végleges kialakításában.

A történész szakvezető első collegiumi tanévéről keveset lehet tudni. Annyi bizonyos, hogy két szakos tanítványa volt Madzsar Imre, illetve Tompa József. Utóbbi azonban betegség folytán 1896. március 21-én elhunyt.¹⁴ Madzsarnak főleg a latin, francia és német nyelvekben kellett magát tökéletesítenie, hogy a történeti forrásokat és a szakmunkákat folyékonyan tudja olvasni. Jelentésében már ekkor kiemelte a Collegium könyvtárát, amelynek történeti részlege is páratlan lehetőségeket biztosított az intézet neveltjei számára. A nagyszámú idegen nyelvű szakmunkákkal és forráskiadásokkal ellátott, szabadpolcos rendszerű bibliotéka a korabeli felsőoktatás viszonyai között egyedülállónak számított. A szakosok mellett a magyar irodalomtörténeti tanulmányokat folytató collegistáknak is látogatniuk kellett órát, így tanítványai között megtalálható az ifjú Gombocz Zoltán is.¹⁵

A Collegium valamennyi szakvezetőjéhez hasonlóan Mika Sándor célja is az volt, hogy történész tanítványait a másodév végén esedékes alapvizsgára készítse fel. Munkamódszeréről az 1904/1905. tanévtől állnak rendelkezésre források: az első évek rendszerint az Árpád-ház első uralkodóinak törvényszövegeit (Szent István, Szent László, Kálmán, II. András),¹⁶ esetleg egyéb történeti emlékeket, mint Anonymus Gestáját, a Hartvik-féle Szent István-legendát, a Gellért-legendát, valamint Kézai Simon *Gesta Hungarorum*át olvasták át tüzetesen. Ezek mellett minden esetben az ókori görög és római történelmet is tanulmányozták, amely a korabeli egyetemi képzésben csupán a klasszika-filológusok számára volt kötelező.¹⁷ A másodévesek a IV. Bélát követő uralkodók jogalkotását tekintették át, rendszerint az Anjou-kor végéig vizsgálva a törvénykezést. Illetve Theodore Mommsen (*Römischen Geschichte* I–III. kötet.) és Eduard Meyer munkáin keresztül a római alkotmánytörténettel foglalkoztak.¹⁸ Mommsen és Meyer, illetve Charles Seignobos *Introduction aux études historiques* (Bevezetés a történeti tanulmányokba), valamint Karl Julius Beloch mindannyiukat kritizáló munkásságának megismertetésével nyilvánvalóan fiatal tanítványainak szemléletét, a történeti megismerés határait akarta bemutatni, a korban elérhető modern irodalmak segítségével.¹⁹ A harmadévesek rendszerint a középkori egyetemes történelmet tanulmányozták főleg krónikák olvasásán keresztül: referálniuk kellett Einhardus, Freisingi Ottó, Joinville, Froissart, vagy éppen Geoffry de Villehardouin krónikáiból, amelyek kapcsán az egyetemes eseménytörténeti kérdéseket is megtárgyalták az órákon.²⁰ Az újkori történelmet a negyedévesek az egyetemen hallgatták, a collegiumi

Garai Imre: Mika Sándor tanári tevékenysége az Eötvös Collegium korai időszakában

A történelem szakvezetés és az intézet működési sajátosságainak bemutatása, 1895–1912

képzésben nem kellett részt venniük,²¹ Mika csupán szakdolgozatuk elkészítésének egyes fázisait felügyelte.²² Tanítványaitól megkövetelte, hogy a francia irodalomban is tájékozódjanak, így olvastatta Balzac, Stendhal, Flaubert műveit, illetve a nagy francia forradalomról összefoglaló munkát készítő szerzőket: Mignet, Quinet és Michelet, Thiers, Thaine könyveit.²³

Munkamódszeréből, a collegistákkal áttekintett irodalmából látható, hogy elsősorban a korabeli historikus képzésből kimaradt területeket igyekezett pótolni az intézetben. Nem csupán a német filológiai módszerre helyezett hangsúlyt, hanem tárgyalásába bevonta az elismert francia szerzők újszerű műveit is, ezek ütköztetésével, illetve az egyéni feldolgozáson alapuló rendszeres beszámolók kérésével a kritikus gondolkodás kialakulását próbálta elősegíteni a collegistákban.²⁴ Így a Collegiumban egy polgári szemléletmódot kialakító történész műhely jött létre, amelynek tagjai közül nem csupán számos iskolateremtő egyéniség emelkedett ki, de az addigi nemesi szemléletmódot meghaladni nem tudó magyar történetírásba új, formabontó kérdéseket is felvetettek.²⁵

Mika Sándor a Collegium rendes tanára, szellemi hagyatéka

Az intenzív szellemi munka azonban egészségét megtörte. Szembetegségére hivatkozva 1904 áprilisában kérte Bartoniek Géza igazgatót, hogy mentse fel a collegiumi szakvezetés alól. Az intézethez és növendékeihez fűződő ragaszkodását mutatja, hogy felajánlotta, a lakásán fogadja tanítványait, amíg a szakvezetés kérdése meg nem oldódik a Collegiumban.²⁶ A curátor és az igazgató azonban felépülését követően továbbra is marasztalták az internátus történelem tanszakának élén. 1906-ra az intézmény növendékeinek száma 50 főre emelkedett, számos szakvezetőnek heti 20–26 órát kellett tartania. Ilyen nagyságrendű óraterhelést nem tudtak összeegyeztetni a közoktatásbeli tanári állásaikkal, így Eötvös Loránd kezdeményezésére Hoffmann Frigyes és Gyomlay Gyula mellett Mika Sándort is felmentették korábbi szolgálatai alól és végleges, rendes tanárrá nevezték ki, Lukács György VKM miniszter 1906. februárjában valamennyiüket a VII. fizetési osztályba sorolta. A miniszter ugyanakkor megjegyezte: „[...] *egyúttal az Eötvös Collegium intézményszerű fejlesztését is kívánatosnak tartom és felkérem Nagyméltóságodat, hogy a Collegiumnak ezen intézményszerű biztosítása iránt nagybecsű álláspontját a Collegium szabályzatának erre vonatkozó átdolgozásával, illetőleg kibővítésével velem mielőbb közölni méltóztassék.*”²⁷ A kultuszminiszter felszólítása a curátornak egyben a Collegium korai, kísérleti időszakának lezárulását is jelentette. A VKM – látva az 1895–1906 közötti, a korabeli felsőoktatás keretei között újszerű képzési rendszerrel elért eredményeket – az intézet szervezetének véglegesítése mellett döntött. A megváltozott szemléletnek köszönhető, hogy a minisztérium 1911 októberére új palotát építtetett a Collegium számára a Gellért-hegy déli oldalán, illetve birodalmi léptékű feladatokkal is megbízta az intézetet: bosnyák és román nemzetiségű hallgatókat helyezett el az internátusban, hogy magyarbarát értelmiségieket képezzenek a környező államok, illetve a magyarországi nemzetiségiek körében.

A kísérleti időszak sikeres lezárulásában és az intézmény szervezetének véglegesítésében Mika Sándor is jelentős szerepet játszott munkásságával, mint a Collegium egyetlen olyan tanára, aki 1895 óta látta el nagy eredményességgel szakvezetői feladatát. Collegiumi tanítványai közül később többen iskolateremtő egyéniséggé váltak, elég Eckhardt Ferenc, Madzsar Imre, Szekfű Gyula, vagy az intézetben tartott óráit „külfilozsként” látogató Domanovszky Sándor munkásságát megemlíteni.²⁸ Érdemei elismerésül Eötvös Loránd előterjesztésére²⁹ a főiskolai intézet tanszemélyzete által az 1893: IV., úgynevezett illetménytörvény alapján elérhető legmagasabb fokozatba, a VI. fizetési osztályba nevezte ki az uralkodó 1912. április 18-án. Kinevezési okiratát azonban már nem állították ki, ugyanis 1912. május 1-én elhunyt.³⁰

A Collegium történeti szakvezetésében szerzett érdemeinek nagyrabecsülését jelzi, hogy a curátor tanítványai közül tett javaslatot lehetséges utódjára. Mika életének végén úgy vélte, hogy a szakvezetést Szekfű Gyula vagy Madzsar Imre veheti át tőle. Előbbi nem

Garai Imre: Mika Sándor tanári tevékenysége az Eötvös Collegium korai időszakában
A történelem szakvezetés és az intézet működési sajátosságainak bemutatása, 1895–1912

akarta bécsi álláshelyét feladni, így Eötvös választása Madzsarra esett, aki már korábban is helyettesítette gyengélkedő mesterét.³¹ Madzsar egészen 1941-ig állt a történelem tanszak élén, így a Collegium két világháború közötti történészgenerációinak egész sora Mika szellemi öröksége nyomán nevelkedett ki. Ezt az örökséget az újjáalapított Collegium Történész Műhelye is sajátjának vallja.

IRODALOM

Szakirodalom

- ALBERT B. Gábor (2006): *Súlypontok és hangsúlyeltolódások. Középiskolai történelemtankönyvek a Horthy-korszakban*. Pannon Egyetem, Pépa.
- ALBERT B. Gábor (2010): A tankönyv-diplomácia cselekvéstere a két világháború közötti hazai tankönyvrevíziós mozgalomban. In: KOZMA Tamás – PERJÉS István (szerk.): *Új kutatások a neveléstudományban. Többnyelvűség és multikulturalitás*. Aula Kiadó, Budapest, 329–336.
- BIRISZLÓ Bence – SZABÓ Melinda (2012): *Mika Sándor (1859–1912)*. Kézirat.
- FELKAI László (1991): Két miniszteri portré. Csáky Albin gróf és Eötvös Loránd báró. *Új Pedagógiai Szemle*, 41. évf. 7–8. sz. 134–146.
- GARAI Imre (2011): A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása. Az Eötvös Collegium helye a magyar tanárképzésben a századfordulón. In: Horváth László, Laczkó Krisztina és Tóth Károly (szerk.): *Lustrum. Ménesi út 11–13. Solemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati*. Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, Budapest, 176–202.
- GLATZ Ferenc (1989): Történészképzés az Eötvös Kollégiumban. In: NAGY József Zsigmond – SZIJÁRTÓ István (szerk.): *Tanulmányok az Eötvös Kollégium történetéből*. Eötvös József Kollégium, Budapest, 41–50. (Eötvös Füzetek 10.)
- GYURGYÁK János (2001): *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet*. Osiris Kiadó, Budapest.
- TÓTH Gábor (1995): Az Eötvös József Collegium előtörténete. In: KÓSA László (szerk.): *Szabadon szolgál a szellem. Tanulmányok és dokumentumok a száz esztendeje alapított Eötvös József Collegium történetéből 1895–1995*. Gift Kft., Budapest, 13–30.
- ROMSICS Ignác (2011): *Clio bővületében. Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel*. Osiris Kiadó, Budapest.

Felhasznált jogszabályok

- 1893: IV. tc. *Az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról, és a megyei törvényhatóságok állami javadalmazásának felemeléséről*.
- 1894: XXXI. tc. *A házassági jogról*.
- 1894: XXXII. tc. *A gyermekek vallásáról*.
- 1894: XXXIII. tc. *Az állami anyakönyvekről*.
- 1895: XLII. tc. *Az izraelita vallásról*.

Levéltári források

Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltár (MDKL)

- 54. doboz 102/a. Az Eötvös Collegium tanári karának gyűléseiről készült jegyzőkönyvek, 1897–1927.
- 40. doboz 71/3. dosszié. Mika Sándor személyi anyaga, 1895–1912.
- 41. doboz 72/3–4. dosszié. Tiszteletdíjas tanárok személyi anyagai, 1895–1945.
- 52. doboz 101/a–c. Az Eötvös Collegium tanári karának jelentései, 1895–1908.

Garai Imre: Mika Sándor tanári tevékenysége az Eötvös Collegium korai időszakában
A történelem szakvezetés és az intézet működési sajátosságainak bemutatása, 1895–1912

- 88. doboz 185/1. dosszié. Az Eötvös Collegium történetére vonatkozó iratok, 1895.

Magyar Tudományos Akadémia Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye (MTAKK)

- Szekfű Gyula (Sine anno): Mika Sándor (1859–1912). Kézirat. Ms. 5982/116–117.

ABSTRACT

Garai, Imre

The teaching activities of Sándor Mika in the early period of the Eötvös Collegium

*A presentation of the history faculty and the peculiarities of the institute's operation,
1895–1912*

In my paper, I would like to present the curriculum vitae and the institutional teaching activities of Sándor Mika, the first head of the history faculty of the Baron Eötvös József Collegium. With his French literacy, he not only laid the foundations for the instruction of historians in the boarding school, but played an important role in establishing the final organisation of the institution. His seminars, which aimed to bring up civil-minded, critical thinkers, produced a number of renowned founders of schools.

JEGYZETEK

- ¹ Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltár (MDKL) 54. doboz 102/a. dosszié. Az 1912. május 15-i emlékülés jegyzőkönyve.
- ² BIRISZLÓ Bence – SZABÓ Melinda (2012): *Mika Sándor (1859–1912)*. Kézirat, 1.
- ³ GLATZ Ferenc (1989): Történészképzés az Eötvös Kollégiumban. In: NAGY József Zsigmond – SZIJÁRTÓ István (szerk.): *Tanulmányok az Eötvös Kollégium történetéből*. Eötvös József Kollégium, Budapest, 42–43. (Eötvös Füzetek 10.); Szekfű Gyula (Sine anno): *Mika Sándor (1859–1912)*. Kézirat, 3.; MTAKK Ms. 5982/116–117.
- ⁴ TÓTH Gábor (1995): Az Eötvös József Collegium előtörténete. In: KÓSA László (szerk.): *Szabadon szolgál a szellem. Tanulmányok és dokumentumok a száz esztendeje alapított Eötvös József Collegium történetéből 1895–1995*. Gift Kft., Budapest, 16.; FELKAI László (1991): Két miniszteri portré. Csáky Albin gróf és Eötvös Loránd báró. *Új Pedagógiai Szemle*, 41. évf. 7–8. sz. 145.
- ⁵ 1894: XXXI. tc. *A házassági jogról*. 1894: XXXII. tc. *A gyermekek vallásáról*. 1894: XXXIII. tc. *Az állami anyakönyvekről*. Ehhez a jogszabály alkotási folyamathoz szokták sorolni az 1895: XLII. tc. *Az izraelita vallásról*, amely lezárja a hazai zsidóság emancipációjának folyamatát jogi tekintetben: GYURGYÁK János (2001): *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 74–75.
- ⁶ A curátor a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (továbbiakban VKM) megbízottja volt, aki az intézet fölötti felügyelet jogát gyakorolta. A miniszter, illetve a Collegium igazgatója között közvetített.
- ⁷ 33111/1895. Wlassics Gyula VKM miniszter levele Bárány Eötvös Loránd részére. Budapest, 1895. június 26. Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltár (továbbiakban MDKL) 88. doboz 185/1. dosszié.
- ⁸ SZEKFI Gyula (Sine anno): *Mika Sándor (1859–1912)*. Kézirat, 4. Ms. 5982/116–117.
- ⁹ Ld. GARAI Imre (2011): A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása. Az Eötvös Collegium helye a magyar tanárképzésben a századfordulón. In: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina és TÓTH Károly (szerk.): *Lustrum. Ménesi út 11–13. Solemnia aedificii a.d. MCMXI inaugurati*. Typotex Kiadó–Eötvös Collegium, Budapest, 199–202.)
- ¹⁰ 50119/1895. Wlassics Gyula VKM miniszter levele Eötvös Loránd curátornak óraadó tanárok ideiglenes megbízásáról. Budapest, 1895. szeptember 17. MDKL 40. doboz 71/3. dosszié. Ez megerősíti Albert B. Gábor megállapítását arra vonatkozóan, hogy a dualizmus időszakában a tudós és a tanári lét nem vált szét egymástól. A tudományos tevékenységet folytató kutatók gyakran középiskolai tanári egzisztenciával rendelkeztek. Vö.: ALBERT B. Gábor (2006): *Súlypontok és hangsúlyeltolódások. Középiskolai történelemtankönyvek a Horthy-korszakban*. Pannon Egyetem, Pépa, 41–42.
- ¹¹ A Collegium csak 1911 októberében költözött át a Ménesi úti palotába, ahol végleges elhelyezést nyert.

Garai Imre: Mika Sándor tanári tevékenysége az Eötvös Collegium korai időszakában
A történelem szakvezetés és az intézet működési sajátosságainak bemutatása, 1895–1912

-
- ¹² Suták József lemondó nyilatkozata Bartoniek Géza igazgatóhoz. Budapest, 1898. június 14. MDKL 41. doboz 72/4. dosszié.
- ¹³ 4/1906. Eötvös Loránd curátor levele a VKM miniszternek Mika Sándor, Gyomlay Gyula, Hoffmann Frigyes és Némethy Géza kinevezése ügyében. Budapest, 1906. január 27. MDKL 40. doboz 71/3. dosszié.
- ¹⁴ Tompa József személyi anyagai. MDKL 21. doboz 20. dosszié 61. csomó.
- ¹⁵ Mika Sándor jelentése a történelem szakórákról az 1895/1896. tanévben. Budapest, 1896. június 12. MDKL 52. doboz 101/a. dosszié.
- ¹⁶ Mika Sándor jelentése a történelem szakórákról az 1904/1905. tanévben. Budapest, 1905. június. MDKL 52. doboz 101/b. dosszié.
- ¹⁷ Mika Sándor jelentése a történelem szakórákról az 1906/1907. tanévben. Budapest, 1907. június 7. MDKL 52. doboz 101/c. dosszié.
- ¹⁸ Mika Sándor jelentése a történelem szakórákról az 1905/1906. tanévben. Budapest, 1906. június 1. 52. doboz 101/c. dosszié.
- ¹⁹ Romsics Ignác (2011): *Clio bővületében. Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel.* Osiris Kiadó, Budapest, 75–76.; GLATZ (1989) 44.; ALBERT B. (2006) 49.; BIRISZLÓ – SZABÓ (2012) 2.
- ²⁰ (Vö. SZEKFŰ, Sine anno. 9.) Mika Sándor jelentése a történelem szakórákról az 1904/1905. tanévben. Budapest, 1905. június. MDKL 52. doboz 101/b. dosszié.
- ²¹ Ez általános volt a Collegium többi tanszakán is. A negyedévesek képzésbe való bevonása először a klasszika-filológia területén történt meg az I. világháborút követő tanulmányi válság nyomán. Ezt követte az 1920-as évek közepére az intézet valamennyi szakvezetője.
- ²² Mika Sándor jelentése a történelem szakórákról az 1907/1908. tanévben. Budapest, 1908. május 29. MDKL 52. doboz 101/c. dosszié.
- ²³ SZEKFŰ, Sine anno. 5.
- ²⁴ BIRISZLÓ – SZABÓ (2012) 2.
- ²⁵ Vö.: GLATZ (1989) 44–45. Ennek a formabontó szemléletnek az egyik első produktuma Szekfű Gyula 1913-ban megjelent Száműzött Rákóczi című munkája, amelynek bizonyos megállapításai kiváltották a korabeli történészek heves kritikáját. Vö.: ROMSICS (2011) 279–280.
- ²⁶ Vö.: BIRISZLÓ – SZABÓ (2012) 1. Mika Sándor levele Bartoniek Géza igazgatóhoz a szakvezetésről való lemondás tárgyában. Budapest, 1904. április 12. MDKL 40. doboz 71/3. dosszié.
- ²⁷ 8769/1906. Lukács György VKM miniszter levele Eötvös Loránd curátorhoz. Budapest, 1906. február 21. MDKL 40. doboz 71/3. dosszié.
- ²⁸ Domanovszky – talán épp mestere hatására – fontos szerepet vállalt a két világháború közötti történelem-tanítás módszertanának kidolgozásában. Erről lásd: ALBERT B. (2010) 330–334.
- ²⁹ 46/1911. Eötvös Loránd curátor előterjesztése a VKM miniszterhez Hoffman Frigyes és Mika Sándor kinevezéséről a VI. fizetési osztályba. Budapest, 1911. május 2. MDKL 40. doboz 71/3. dosszié.
- ³⁰ 55944/1912. A VKM minisztérium levele Eötvös Loránd curátornak Mika Sándor kinevezéséről a VI. fizetés osztályba. Budapest, 1912. május 8. MDKL 40. doboz 71/3. dosszié.
- ³¹ 82/1912. Eötvös Loránd curátor előterjesztése a VKM miniszterhez Madzsar Imre kinevezéséről. Budapest, 1912. október 1. MDKL 41. doboz 72/3. dosszié.